

26.04.2018

POL-2018-15385

Oikeusministeriö

Lausuntopyyntöne 13.3.2018

Rangaistusten oikeasuhtaisuutta käsittelevä arviomuistio**1 Yleistä**

Muistiossa arvioidaan rangaistusten oikeasuhtaisuutta eräissä seksuaali-, väkivalta-, talous- ja rattijuopumusrikoksissa. Lisäksi tarkastellaan eräitä tähän liittyviä seuraamusjärjestelmää ja tunnusmerkistöjä koskevia muita kysymyksiä. Rangaistustaso on muistiossa ymmärretty laajasti. Sillä tarkoitetaan rangaistuksen tosiasiallista ankaruutta, johon vaikuttavat paitsi rangaistussäännöksissä säädetyt rangaistusasteikot ja niiden soveltaminen, myös tunnusmerkistöt ja törkeys porrastus samoin kuin seuraamusten täytäntöönpano ja sisältö. Rangaistuksen pituuden lisäksi merkityksellistä on muun muassa se, kuinka vaativasta tai puuttuvasta rangaistuksesta on kyse samoin kuin sanktiovarmuus eli se, millä todennäköisyydellä rangaistus rikoksentekijälle määrätään.

2 Arvioinnin perusteet ja lähtökohdat

Helsingin poliisilaitos yhtyy muistiossa esitettyyn yleiseen käsitykseen siitä, että rikosten ankaruudella on kriminologisen tutkimustiedon valossa suhteellisen vähäinen merkitys rikollisuuden määrään. Niin rikoslajien kuin yksittäisten rikosnimikkeiden osalta on lähinnä oikeuspoliittinen valinta, miltä osin rangaistusten ankaroittamisesta johtuvan rikosoikeusjärjestelmän kontrollikustannusten kasvun katsotaan olevan hyväksyttävässä suhteessa rikollisuuden vähentymiseen. Kriminologisen tutkimustiedon perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että rikollisuutta voidaan alentaa rangaistusten ankaroittamista kustannustehokkaammin esimerkiksi sosiaalisilla tukitoimilla, kuten erilaisilla rikoksentekijöille ja riskiryhmille kohdennetuilla tuki- ja toimintaohjelmilla.

Kuten muistiossa viitataan, kansalaisten oikeustajun mittaamiseen liittyy monenlaisia epävarmuustekijöitä, mikäli se jonkinlaisena laaja-alaista hyväksyntää nauttivana kollektiivisena määritelmänä on ylipäättään riittävällä tarkkuudella määriteltävissä. Osa muistion uudistusehdotuksista tarkoittaisi sitä, että tiettyjen kriminalisointien rangaistusasteikkoihin tehtäisiin korotuksia. Voitaneen kuitenkin esittää, että osa jo nyt voimassa olevista muistiossa viitatuista kriminalisoinneista mahdollistaisi nykyiselläänkin varsin pitkiä vankeustuomioita. Oikeuskäytännöllä on siten merkittävä ulottuvuus rangaistusten oikeasuhtaisuudesta käytävässä

keskustelussa. Tästä näkökulmasta erityisesti rikoslain 2 C luvun 5 §:n vankeinhoidon "ensikertalaisuussäännöllä" on suuri käytännön merkitys tuomitun rangaistuksen tosiasialliseen ankaruuteen.

Muistiossa ei ole riittävällä tavalla erotettu teoreettista rangaistusten oikeasuhtaisuudesta käytävää keskustelua ja edellä viitatus sääntelyn käytännön vaikutuksia rangaistuksiin. Muistiosta ei selviä, mikä merkitys tälle käytännön erottelulle olisi oikeustajun näkökulmasta perusteltua antaa ja miten erottelu olisi mahdollisesti oikeustajututkimuksissa vaikuttanut maallikoiden vastauksiin. Voidaan ainakin ajatella, että rangaistuksen oikeasuhtaisuutta arvioitaessa on todellista merkitystä sillä, puhutaanko rangaistuksista abstraktien rangaistusasteikkojen tai oikeuskäytännössä langetettujen tuomioiden kautta, vai arvioidaanko asiaa esimerkiksi tosiasiallisen ehdottoman vankeustuomion pituuden perusteella.

Arvio tuomion oikeasuhtaisuudesta liittyy keskeisesti teon sovitusfunktioon, joka kytkee arvioinnin lähemmin tosiasialliseen sovitettavaan rangaistukseen kuin esimerkiksi tuomion abstraktiin pituuteen. Siten arvion rangaistuksen oikeasuhtaisuudesta voidaan perustellusti olettaa eroavan toisistaan, mikäli esimerkiksi pyydetään arvioimaan 20-vuotiaan henkilön teosta x saamaa kolmen vuoden ehdotonta vankeustuomiota tai, mikäli 20-vuotiaan henkilön esitetään päässeen ehdonalaaiseen vapauteen vuoden jälkeen tehtyään teon x.

Rangaistusten oikeasuhtaisuuteen sekä kansalaisten oikeustajuun liittyy myös keskeisesti rikoslain 7 luvun yhteistä rangaistusta koskeva sääntely. Vaikka rikoslain 6 luvun 5 §:n yhtenä rangaistuksen ankaroittamisperusteena on tekijän lain kieltoja ja käskyjä kohtaan piittaamattomuutta osoittava rikosten uusiminen, saa tekijä yhteistä rangaistusta koskevan sääntelyn soveltamisen vuoksi käytännössä rikoksista niin sanottua paljousalennusta. Tämän sääntelyn heijastevaikutus voi ennakkollisesti ulottua myös jo käynnissä olevaan esitutkintaan, jossa lukuisista rikoksista syytteessä olevan henkilön useitakin epäiltyjä rikoksia voi tulla syyttäjän päätöksellä rajoitettavaksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n 2 kohdan perusteella, jos niiden ei oleteta olennaisesti vaikuttavan kokonaisrangaistuksen määrään. Edellä viitatus näkökohdat on muistiossa täysin sivuutettu tuomion oikeasuhtaisuutta ja kansalaisten oikeustajua koskevassa keskustelussa.

Muistiossa esitetään tiettyjen kriminalisointien rangaistusasteikkoihin mahdollisesti tehtäviä korotuksia. Näin ollen muistiossa suhtaudutaan osin hyväksyvästi ajatukseen siitä, että kontrollikustannuksia lisäävä rangaistusten ankaroittaminen voi tiettyjen kriminalisointien kohdalla olla perusteltua, vaikka vaikutusta rikollisuuden määrään pidetäänkin suhteellisen vähäisenä. Tältä osin muistiossa hyväksytään siten myös ajatus rationaalisesta rikoksentekijästä, jonka tekopäätökseen rikoksen rangaistuksella on jonkinasteista vaikutusta. Tältä osin muistiossa olisi perusteltua vertailla, mitkä ovat edut ja haitat tiettyjen valittujen kriminalisointien abstraktin rangaistusasteikon korottamisella suhteessa siihen, että rikosten konkreettiseen rangaistukseen vaikutettaisiin laajemmin rikoslain 2 C luvun 5 §:n ja rikoslain 7 luvun sääntelyä muuttamalla. On perusteltua ajatella, että oletettu rationaalinen

rikoksentekijä huomioisi tekopäätöksessään jossain määrin kumman tahansa rangaistukseen vaikuttavan muutoksen. Valikoitujen krimisalisointien rangaistusasteikon korottamisessa on toki etuna, että kontrollikustannusten nousu on mahdollista rajata vain haluttuun osaan kriminalisointeja. Toisaalta ainakin teoriassa on vaarana, että rationaalinen rikoksentekijä laskelmoi rangaistuksen korotuksen käytännössä merkityksettömäksi edellä viitatus rangaistusta käytännössä alentavan sääntelyn vuoksi. Muistiossa olisi hyödyllistä myös arvioida, missä määrin rikoksen abstraktin rangaistusasteikon korottamisella voidaan vaikuttaa rikoksentekijän tekopäätökseen, ja sitä kautta vähentää rikollisuutta olosuhteissa, joissa rangaistusasteikon korottaminen ei johtaisi lainkaan käytännön tuomion ankaroitumiseen ja siten kontrollikustannusten nousuun.

3 Seksuaalirikokset

Raiskausrikosten esitutinnan tehostaminen on kannatettavaa. Tehostettu tutkinta edellyttää resurssien kohdentamista sekä tutkija- että tutkinnanjohtajatasolle.

Uusi suunta- ohjelmaan ohjataan henkilöt, jotka ovat syyllistyneet CAM - materiaalin hallussapitoon tai levitykseen. Tutkimusten mukaan CAM - materiaalin käyttäjä syyllistyy konkreettiseen tekoon noin kahdeksan vuoden sisällä. Hoitoon ohjaaminen tosiasiallisesti voisi ennalta estää tulevia lapsiin kohdistuvia reaali maailman seksuaalirikoksia.

Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottamisella 4 vuodesta 6 vuoteen ei olisi esitutkintaan juurikaan vaikutusta.

Poliisilla ei ole mahdollisuutta nykyään ilmoittaa esimerkiksi yksityisellä sektorilla tai vapaaehtoisjärjestöissä lasten kanssa työskentelevien henkilöiden vahingollisuudesta lapsia kohtaan (mikäli lapsiin kohdistuvan seksuaalirikoksen esitutkinta on käynnissä tai henkilöllä on aikaisempia tuomioita lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista). Tällainen ilmoitusoikeus tulisi poliisilla kuitenkin olla, koska henkilöt jotka ovat olleet kiinnostuneita seksuaalisessa mielessä lapsista, suurella todennäköisyydellä myös jatkavat toimintaansa ja ovat siten edelleen riskihenkilöitä.

Törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön minimirangaistus on tällä hetkellä vuosi vankeutta, mikä tarkoittaa, että vangitsemisen edellytykset ovat korkeat ja tarvitsevat erityisten edellytysten olemassaolon. Mikäli minimirangaistus nostettaisiin kahteen vuoteen, se olisi yhteneväinen törkeän raiskauksen rangaistusasteikon kanssa. Tämä tarkoittaisi sitä, että tuomiot kyseisestä rikoksesta olisivat ehdottomia, mikä olisi yleisen oikeustajun mukaista. Kahden vuoden minimirangaistus mahdollistaisi epäillyn vangitsemisen ilman erityisiä edellytyksiä, mikä puolestaan turvaisi ja nopeuttaisi esitutkintaa ja samalla koko oikeusprosessia.

Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan lapsiin ja nuoriin (alle 18- vuotiaisiin) kohdistuneiden seksuaalirikosten oikeusprosessia tulisi edelleen nopeuttaa.

4 Väkivaltarikokset

Väkivaltarikosten rangaistusasteikossa ei varsinaisesti ole korjattavaa, korjauksia tulisi tehdä lähinnä asteikon soveltamiseen liittyen. Esimerkiksi törkeän pahoinpitelyn asteikko on laaja-alainen ja se kattaa tekotavaltaan ja vaikutuksiltaan laajan määrän erilaisia tekoja.

Oikeuskäytännön osalta on todettava, että törkeistäkin väkivaltateoista tuomittavat rangaistukset on oikeusasteissa enemmän tai vähemmän kategorisesti listattu, lähtökohtaisesti rangaistusasteikon alapäähän.

Erityisesti vakavat väkivaltarikokset ovat lajityypiltään sellaisia, että niiden kohteeksi valikoidutaan harvoin sattumalta. Sen vuoksi ulkopuolisen on hankalaa objektiivisesti arvioida teon uhriseurauksia ja oheisvaikutuksia. Arviointi rangaistuksen riittävydestä pohjautuu tuolloin lähes ainoastaan tekijään liittyviin seikkoihin. Vakavan väkivallan todelliset vaikutukset uhriin ja/tai läheisiin jäivät tuolloin usein huomiotta yleisessä rangaistusten riittävyden arvioinnissa.

5 Talousrikokset ja rattijuopumukset

Poliisilaitos yhtyy talous- ja rattijuopumusrikosten osalta muistiossa esitettyihin, mahdollisia toimenpiteitä koskeviin huomioihin.

6 Lopuksi

Kuten muistion yhteenvedossa todetaan, esitettyjen toimenpiteiden toteuttamismahdollisuuksia ja vaikutuksia tulisi tarkemmin arvioida mahdollisissa erillisissä lainvalmisteluhankkeissa.

Poliisipäällikkö
Poliisikomentaja

Lasse Aapio

Apulaispoliisipäällikkö

Heikki Kopperoinen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä.
Poliisi 26.04.2018 klo 12:25. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Tiedoksi

Poliisihallitus
Helsingin poliisilaitos/Poliisitoimintayksikkö